

них видано ще за радянських часів. Тому одним з можливих нестандартних завдань для студентів може бути розвідка саме за цим мало дослідженим напрямом.

«Приєм асоціацій» ґрунтується на прихованих у психіці людини й закріплених минулим досвідом зв'язків – подібних або контрастуючих. Його особливість: «розімкнуті кордони впливу на людину, оскільки за сказаним у слові, пластиці, ритмі інтонації, кольорі тощо залишається невимовлене. В цій недомовленості полягає найпотужніше джерело глибоких, істинно людських роздумів, духовних та емоційних переживань...» Приєм допомагає наблизитися до розуміння природи самого художнього образу.

Приєм невербального емоційного відгуку: учні, студенти висловлюють своє враження від твору одного виду мистецтва за допомогою виразних засобів будь-яких інших видів мистецтв.

Приєм «художнього колажу». Колаж трактується як поєднання стилістично чужих і неоднорідних фрагментів твору мистецтва. Цей прийом сприяє наближенню до розуміння логіки руху мистецьких подій та їх загальних закономірностей у різних видах мистецтв.

Отже, однією з ліній набуття студентами здатностей до творчої самореалізації є участь у новітніх формах навчання, а згодом і самостійна розробка експериментальних методів, засобів, розвідок у цьому напрямі тому що сучасні методи формування художнього смаку та музичного аналітичного мислення потребують творчих знахідок, новаторських психологічних прийомів, які б спиралися на модифікацію традиційних методик з урахуванням принципово нових актуальних тенденцій музичної педагогіки.

У процесі формування у студентів – майбутніх вчителів музики системи професійних компетентностей та здатності до творчої самореалізації акцентуємо увагу на те, що вони є не тільки носіями естетичних і предметних мистецьких компетентностей, а, в першу чергу, є провідними виконавцями освітньої мети – становлення нового українського суспільства з високими морально-етичними ідеалами,

Зважаючи на це, ввижається необхідним сміливіше розширювати рамки новаторського підходу до професійної підготовки вчителів музики у бік збагачення його експериментальними та творчими формами.

Література

1. Алексеєва Л. Викладання мистецтва в школі: нетрадиційні форми і методи. Науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта» № 3(65) 2012. – К.: «Педагогічна думка» інституту НАПН України.
2. Андрощук Л. Розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів - хореографів у процесі постановки творчого проекту. Науково-методичний журнал «Мистецтво та освіта» № 4(74) 2014. – К.: «Педагогічна думка» інституту НАПН України.
3. Миронова Н.А. В.Д. Конен // Московская консерватория. От истоков до наших дней. 1866-2006. Биографический энциклопедический словарь. М., 2007. С. 255.
4. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці. / В.О.Моляко. – К.: Знання, 1989. – 48 с.
5. Покровский Б. А. Режиссура музыкального театра: Для студентов театральных вузов. — М., 1985.
6. Троцько Г.В. Шляхи поліпшення підготовки студентів педагогічних вузів до виховної роботи в школі / Г.В. Троцько // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць. – Харків: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 1998. – Вип. 7. – С. 21-26.

УДК 159.9.072.52

Лисенко М. Ю.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена актуальному аспекту гуманізації педагогічної освіти - саморегуляції навчальної діяльності майбутнього вчителя. Розглядається сутність,

специфіка, стилі, особливості, структурно - функціональні складові саморегуляції особистості, аналізуються загальні закономірності усвідомленої регуляції індивідом своєї довільної активності в процесі навчання.

Ключові слова: саморегуляція, активність, суб'єкт діяльності, індивідуальний стиль, взаємодія, самоорганізація.

The article is devoted to the topical aspects of humanization of teacher education such as self-educational activity of the future teacher. The essence, specifics, styles, features, the structural and functional components of self-identity was seen. Also the general laws of regulating the individual conscious of their voluntary activity in the learning process are analyzed.

Keywords: self-regulation, activity, subject of activity, individual style, interaction, self-organization.

Ще в першій половині XIX ст. А. Дістервег оголосив педагогічною ціллю виховання самостійності через самодіяльність. На необхідність розвитку цих важливих рис особистості націлені й сучасні педагогічні концепції. Разом з тим, як показує практика, самостійний учень не завжди зручний для вчителя, адже для цього педагогу слід створити певні умови, щоб попередити можливі небажані наслідки у діях вихованців. Це пов'язано з ініціативністю, працелюбством, умінням приймати самостійні рішення, виділяти головне, виправляти помилки тощо. У цьому зв'язку психологічну основу самостійності складає добре сформована система саморегуляції діяльності, як важливого і специфічного процесу навчання і виховання індивіда. Витоки саморегуляції лежать у довільних процесах самопізнання та самосприймання, що пов'язані з оцінюванням самого себе, ефективністю реалізації мети своєї діяльності, вимогами оточуючого середовища. Детермінантами такої самоактивності виступають ціннісні орієнтації, що формують духовну самостійність особистості. Особливий вплив ці процеси мають на формування фахових якостей майбутнього вчителя. Питання саморегуляції з'ясували у своїх дослідженнях значна кількість учених. Як складова діяльності особистості саморегуляція досить широко розкривається в дослідженнях присвячених психології діяльності, загальній, віковій та педагогічній психології (Л.Виготський, О.Конопкін, М.Лейтес, Г.Никифоров, О.Осницький, І.Трофимова та ін.).

Важливі фактори потреби людини у саморегуляції розглядаються гуманістичною психологією (І.Бех, Ш.Бюллер, О.Леонт'єв, А.Маслоу, Г.Олпорт, К.Роджерс, С.Рубінштейн, В.Франкл) та педагогікою (А.Алексюк, Є.Бондаревська, Н.Кічук, І.Зіміна, І.Зязюн, О.Пехота, В.Радул, О.Рудницька).

Проблема саморегуляції та її вирішення засобами розвитку здатності особистості до рефлексії розкрита в роботах І.Беґа, В.Давидова, А.Зака, В.Зейгарник, К.Поливанова та ін. У процесі підготовки вчителя цей феномен знайшов важливе місце у працях Н.Кічук, Є.Клімова, А.Маркової, С.Смірнова, І.Харламова, Б.Ценко. У художньо-мистецькій практиці питання розробки засобів саморегуляції та самореалізації студентів висвітлені в наукових дослідженнях С.Барановської, Л.Масол, Г.Падалки, В.Ражнікова, Н.Сегеди, Г.Хусаїнової, О.Щолокової та ін.

Вагомий внесок у вивчення проблеми саморегуляції педагога-музиканта здійснили І.Грінчук, Г.Дідич, В.Дряпіка, Г.Падалка, О.Рудницька, О.Щолокова, які вважають, що його основою є музична інтерпретаційна діяльність, зокрема – виконавська інтерпретація. Серед її чинників – музичне мислення (Б.Яворський), рівень виконавської майстерності (Г.Павленко); здатність до вербалізації музичних образів (В.Крицький), музично-аналітичних умінь (І.Грінчук), професійної самостійності (І.Побіліна), виявлення творчих якостей особистості (В.Москаленко).

За довідковою літературою саморегуляція (лат. *regulare* – упорядкувати, налагоджувати) - це здатність індивіда виявляти психічну активність, спрямовану на керування своєю поведінкою, психічними процесами й станами для забезпечення адекватності власних дій і вчинків суб'єктивно значущим цілям і принципам, моральним вимогам, велінням обов'язку й сумління [4, С.800]. Саморегуляція – здатність людини

керувати собою на основі сприймання й усвідомлення актів своєї поведінки та власних психологічних процесів [3, С.413].

За останній час до певної міри намітилися і визначилися різні теоретичні підходи у вирішенні однієї з кардинальних і центральних проблем науки - проблеми саморегуляції особистості. Цей феномен розглядається як атрибут загальної матерії, розкриває механізми функціонування систем і фіксує момент стійкості. Поняття "саморегуляція" відображає біологічну (природну) характеристику людини як індивіда, а поняття саморегулювання звернене до соціальної характеристики людини як особистості [2, С.11].

Поняття саморегуляції все частіше зустрічається в психології. При цьому воно має різне тлумачення і по-різному інтерпретується в різних напрямках і школах. Необхідно відзначити, перш за все, що це поняття не є власне психологічним, воно частіше використовується в теорії систем, у фізіології. В цьому зв'язку за поняттям "саморегуляція" початково закріпилися подання про рівновагу, норму адаптації, гомеостазу. І.П. Павлов ще в 1903 р писав, що суть найпершого завдання і мета фізіологічного дослідження полягає в пізнанні того, яким чином і вищі, і нижчі організми, при всій складності їх влаштування, зберігають свою цілісність у процесі врівноваження із середовищем [9, С.47]. Пізніше учений визначив людину як саморегулюючу систему, яка сама себе направляє, підтримує, виховує і навіть вдосконалює [там само].

"Саморегуляцію" розуміють іноді як мимовільний психічний процес. Такий підхід істотно збіднює зміст саморегуляції, приводячи, в кінцевому результаті, до паралельного розвитку розумової діяльності і якогось психічного процесу, за допомогою якого здійснюється діяльність, її внутрішній зв'язок і єдність, спрямованість діяльності та її детермінація [10, С.113].

Під саморегулюванням розуміється свідомий вплив людини на притаманні їй психічні явища (процеси, стани, властивості), виконуваних діяльність, власну поведінку з метою підтримки (збереження) або зміни характеру їх перебігу. Суб'єктом саморегуляції є сама людина, а її об'єктом можуть виступати властиві психічні явища, виконувана нею діяльність або поведінка.

Переймаючись питанням про саме поняття саморегуляції поведінки, М.Басов пропонує розглядати його у двох сенсах. Перший, найбільш широкий, пов'язаний із загальною установкою особистості і напрямом її активності. Інший, що зачіпає регулювання у власному розумінні слова, стосується структури процесу і способів його організації [1, С.98]. Довільно усвідомлена активність є одним із найбільш загальних та істотних проявів суб'єктності людини. Не випадково при змістовному аналізі суб'єктних характеристик особистості, тим більше в контексті якоїсь конкретної проблеми, мова йде про людину як про суб'єкт діяльності, соціальної поведінки, спілкування, вчинку, саморозвитку. Саме тому в контексті загального аспекту суб'єктного розвитку та існування людини одне з центральних базових місць займає проблема закономірностей усвідомленої регуляції людиною своєї довольної активності. Індивід є носієм вищих форм психіки, цілей своїх виконавчих дій, які він сам приймає і сам же їх реалізовує доступними і прийнятними для нього засобами, що говорить про усвідомлену саморегуляцію. Вона розуміється нами як системно-організований процес внутрішньої психічної активності людини по ініціації, побудові, підтримці й керуванню різними видами й формами довольної активності людини.

Місце і роль психічної саморегуляції в житті людини досить очевидно, якщо взяти до уваги, що практично все її життя є нескінченною безліччю форм діяльності, вчинків, актів спілкування та інших видів цілеспрямованої активності. Системний аналіз діяльності, зокрема предметної, вимагає не тільки розкриття цілісної картини, а й виявлення рівнів і процесуальних особливостей саморегуляції. Як зазначають Н.Завалова, О.Конопкін, Б.Ломов, В.Пономаренко, цілком очевидним є факт, що діяльність у кожен момент адекватна її предмету, засобам та оточуючим предметам. Це можливо тільки в тому разі, якщо предмет, засоби й умови суб'єктивно відображаються в голові людини, тобто з позицій суб'єкта діяльності, зокрема відносно її цілей і мотивів, а відображення, що виникло, регулює дії. Крім того, дослідники наголошують на тому, що рівень організації діяльності зумовлюється рівнем відображення: "чим повніше, глибше й адекватніше суб'єкт діяльності

відображає навколишнє середовище, тим більшими можливостями для здійснення діяльності він володіє” [7, с.86].

Незалежно від зовнішньо-виконавчої структури діяльності, спілкування і поведінки в реальному процесі регуляції виділяються наступні структурно-функціональні складові усвідомленої саморегуляції(за О.Конопкіним):

- *прийнята суб'єктом мета діяльності.* Завдяки цій функції весь процес саморегулювання здобуває певний вектор, спрямованість. “Саме ціль діяльності – пише О.Конопкін, - у тому її вигляді, як вона прийнята суб'єктом, визначає не тільки загальну спрямованість діяльності, але в результаті цього й багато особливостей конкретної реалізації інших окремих ланок процесу саморегулювання” [7, с. 206].
- *суб'єктивна модель значущих умов.* Ця ланка саморегуляції є відображенням внутрішніх і зовнішніх, важливих для побудови алгоритму, дій, що будуть виконуватись для досягнення поставленої мети.
- *програма дій, що буде виконуватись.* Даний функціональний блок саморегуляції відповідає за побудову програми виконуваних дій, які визначають характер, послідовність, способи, динамічні характеристики діяльності, спрямованої на досягнення мети.
- *система суб'єктивних критеріїв досягнення мети* (критеріїв успішності). На цьому етапі суб'єкт уточнює й конкретизує вихідну форму й зміст мети.
- *контроль і оцінка результатів.* Ланка, що забезпечує інформацію про ступінь відповідності реального ходу діяльності та її результатів поставленим цілям.
- *рішення про корекцію системи саморегулювання.* Дана ланка акцентує увагу на тому, що причиною корекції виконавчих дій є внесення змін в інші ланки регуляторного процесу. Корекція програми може здійснюватися як по ходу дії на основі інформації про проміжні результати, так і після здійснення даної дії в інтересах наступної “спроби”.

Саморегуляція особистості має ту особливість, що в ній відображається “конкретне ставлення людини до дійсності, в ній виявляються властивості особистості, що мають більш комплексний конкретний характер, ніж функції та аналітично виділені процеси” (С. Рубінштейн). У цьому зв'язку важливого значення набуває індивідуальний стиль саморегуляції. В.Моросанова вважає, що стиль саморегуляції характеризується індивідуальними особливостями особливості регуляторних процесів, що стійко проявляються в різноманітних видах і формах довільної активності людини [8, с.19]. Автор акцентує увагу на тому, що існує певна стабільність індивідуальної структури у стилях саморегуляції. «Про наявність феномена загального стилю саморегуляції, відмічає вчена, - можна говорити лише в тому випадку, коли індивідуальна структура й характерні для даної людини особливості саморегуляції мають тенденцію стійко проявлятися в різних життєвих ситуаціях при довільній організації людиною різноманітних видів своєї діяльності і поведінки й керування ними» [6, с.46]. До індивідуально-типових особливостей саморегуляції, що визначають її регуляторний стиль, В.Моросанова відносить індивідуальні особливості функціонування основних регуляторних процесів, а також суб'єктно-особистісні властивості, які впливають на цілісний процес саморегуляції. Це самостійність, надійність (стійкість функціонування регуляторних процесів), гнучкість (можливість внесення корекцій у функціонування різних регуляторних процесів), адекватність, усвідомленість [8, с.5].

У науковій літературі виокремлюється ряд компонентів, які є передумовою узагальненої здібності до саморегуляції в навчальній діяльності. Це наявність повної функціональної структури процесів саморегуляції, високий ступінь стійкості прийнятої мети, внутрішній план взаємодії суб'єкта з дійсністю тощо. Саморегуляція у навчанні стосується оволодіння засобами виконання навчальних операцій таким чином, щоб будь-яка зміна умов навчального процесу, завдання, виникнення різних ускладнень спричиняло дію мислення, яке б призводило до самостійного вирішення завдань чи проблем (М. Гриньова). Саморегуляція є вищим ступенем діяльності, коли вміння виконувати навчальні

операції перетворюється на навички і послідовність їх виконання здійснюється автоматично (О.Конопкін).

Дисципліни фахового-педагогічного циклу в процесі підготовки вчителя музики спрямовані на розвиток творчих здібностей студентів, набуття ними пошукових дослідницьких умінь і навичок, формування досвіду творчої діяльності та самоорганізації навчальної роботи. Саме педагогічні дисципліни змістовно і технологічно дають можливість формувати знання про механізми самоуправління, педагогічну рефлексію, забезпечувати розвиток педагогічного мислення майбутніх учителів, навчати їх умінь приймати оптимальні рішення. При цьому враховуються педагогічні закономірності, принципи виховання і навчання, прийоми і методи саморегуляції психічного, фізичного, емоційного стану студентів та вирішення складних педагогічних ситуацій. Виділення загальної здатності до саморегуляції є логічним продовженням досліджень в галузі суб'єктного буття й суб'єктного розвитку, яку О.Конопкін визначає як "...здібність до самостійної усвідомленої побудови регуляції в нових видах і формах діяльності, здатність до продуктивної творчої саморегуляції" [5, с.128].

Отже, саморегуляція в навчальній діяльності – це здатність майбутнього вчителя здійснювати керівництво своїми діями, психічними процесами, стосунками і характером суб'єкт-суб'єктної взаємодії з студентською аудиторією, викладачами, дітьми у процесі досягнення поставленої мети. Формування саморегуляції організовує навчальну роботу студентів, озброює їх уміньми самостійного виконання завдань на творчому рівні у відповідності до поставлених вимог. Пошук оптимальних шляхів здійснення процесу саморегуляції є, на наш погляд, актуальним і відповідає потребам сьогодення.

Література

1. Басов М.Я. Общие основы педологии / М.Я.Басов. – М., 1978. – 315 с.
2. Бояринцев В.П. Проблемы психологии, психофизиологии активности и саморегуляции личности / В.П.Бояринцев. –М., 1988. – 286 с.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Вид. друге, доповнене й виправлене / С.У. Гончаренко. – Рівне: Волинські обереги, 2011. – 552 с.
4. Енциклопедія освіти / Гол. ред. В.Г.Кремінь. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности / О.А. Конопкин. – М.,1980. – 243 с.
6. Конопкин О.А., Моросанова В.И. Стилевые особенности саморегуляции деятельности / О.А. Конопкин, В.И. Моросанова // Вопросы психологии. – 1989. – №5. – С. 45-49.
7. Конопкин О.А. Общая способность к саморегуляции как фактор субъектного развития / О.А.Конопкин // Вопросы психологии. – 2004. - № 2. – С.126-130.
8. Моросанова В.И. Индивидуальный стиль саморегуляции в произвольной активности человека / В.И. Моросанова // Психологический журнал. – 1995. – №4. – С. 19-28.
9. Павлов И.П. Избранные труды / И.П. Павлов. – М., 1949. – 398 с.
10. Семенов И.М. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития / И.М. Семенов. – М., 1999. – 187 с.

УДК 786.2:371.134-057.4

Скопич А. В.

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ФОРТЕПІАННОЇ МУЗИКИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розглянута дослідно-експериментальна робота з формування у майбутніх вчителів мотивації до вивчення сучасної фортепіанної музики; визначено мету, завдання та педагогічні умови для опрацювання цього феномену; на підґрунті розроблених критеріїв та показників виокремлено рівні сформованості мотивації у майбутніх учителів до вивчення